

MEGEMLÉKEZÉS

In Memoriam Hont István (1947–2013)

Valamikor 1990 táján hallottam róla először. Szerintem az MTA könyvtárban történetelt, TMB – a fiatalabbak kedvéért: Tudományos Minősítő Bizottság, így hívták az MTA tudományos továbbképzésért felelős részlegét akkoriban – ösztöndíjas (ma úgy mondjuk: doktorandus) koromban. A külföldről nem sokkal korábban hazatért Bence Gyuri, az ELTE Társadalomfilozófia és Etika Tanszékén akkor már tanszékvezetőm emlegette – aztán rögtön utána Ludassy Mari is, aki viszont végig itthon maradt, és témavezetőm volt, mint Edmund Burke legjobb hazai ismerője. (Ő hozott össze, éppen akkoriban, Kontler Lacival, aki viszont a rá jellemző sziszifuszi munkabírással épp akkortájt fordította le a *Reflectionst* magyarra, csekély 200 év után először, s nekem kellett a fordítást lektorálni, aki akkoriban írtam első cikkemet róla – hiába, ez még a hőskor volt.) És hallottam persze róla egykori tanárától, H. Balázs Éva nénitől is, romantikus budai villájának gyönyörű szalonjában.

Szóval először az MTA könyvtárban – ahová akkor még lelkesen jártak a szakdolgozatukon munkálkodó egyetemisták, meg a doktori dolgozatukon pepese-lők – hallottam egy disszidens (vagy emigráns?) magyar fiúról, aki a legjobbak között, Cambridge-ben kutat. Na, ezt nem kellett volna mondani nekem – aki a Soros Alapítvány segítségével 1987–1988-ban már egy évet lehúztam Oxfordban, s menthetetlenül és végérvényesen beleszerettem az angol oktatási kultúrába. Két éven belül, 1992-ben már európai ösztöndíjjal Cambridge-ben voltam, ahol István – túlzás nélkül – tárt karokkal fogadott. A Trinity College-ban lakni, a King's College High Table-jének tagjaként dolgozni – álombeli körülmények egy magyar eszmetörténész tanoncnak a rendszerváltás idején.

Akkoriban még ez a szó sem nagyon forgott: eszmetörténet. Odakint tanultuk ezt a kifejezést. És fontos, hogy nem *history of ideas*-t értettek rajta azok, akiket külföldön ekkor már jó ideje csak Cambridge-i Iskolaként emlegettek. Az elnevezést persze élénken tagadták a King's College Research Centre-ben dolgozó, és a legendás Skinner–Dunn szemináriumon hétről hétre összejevő csapat tagjai. Ők inkább *intellectual history*-t, de még inkább, s István evidensen: *history of political thought*-ot emlegetett, saját diszciplínája megnevezéseként.

Addigra már megtörtént odakint a nagy áttörés: az új politikai eszmetörténet diadalmaskodott. És a vetélytárs németek, Koselleckék is elámultak rajta, milyen hatásosan. Pedig nem volt semmiféle sajátos módszertanuk. Legfeljebb egy: vissza a szövegekhez. A cambridge-i eszmetörténeti kutatás lényege a történetiség komolyan vétele: hogy nem lehet a múlt szövegeihez úgy hozzányúlni, mintha saját kortársaink írták volna azokat. Mivel a politikai gondolkodás majdnem mindig politikai cselekvés is, a cselekvés érthetetlen azon politikai helyzet nélkül, amelyre reagál. Mintha egy sakklépést az állás és a parti ismerete nélkül próbálnánk értelmezni.

Cambridge-ben nagyon komolyan vették a forrásfeltárást, az eredeti szövegek búvárlását. És nem csak a nagyok műveit kellett ismerni – felfogásuk szerint egy korszak (egy diskurzus, egy paradigma, egy politikai dialektus) rekonstrukciójának fontos része a kismesterek beszéd-, de elsősorban is fogalomhasználatának megismerése és értelmezése.

Máig emlékszem, hogy amikor beléptem a King's College szép klasszicista központi épületének (*Gibbs' Building*) egyik lépcsőháza emeletén található szobájába, elámultam, a fénymásolatok milyen példás rendben sorakoztak a kihúzható fiókrendszer mappáiban. Fantasztikus gyűjteménye volt eddigre már Istvánnak, a kora modern politikai gondolkodás nagy- és kismestereitől, meg persze az antikoktól, meg ki tudja még kiktől. És most csak a forrásanyagról beszélek. Az eredeti szövegekről, eredeti nyelven.

Cambridge-ben, akárcsak a világban másutt, a politikai gondolkodás történeti kutatásának akkoriban igen nagy tekintélye volt. A politikai eszmetörténet fontos részét képezte, s nem is elsősorban a filozófusok képzésének, hanem a történész hallgatókénak. A nagy cambridge-i politikai eszmetörténeti generáció (Pocock, Skinner, Dunn) inkább történész volt, vagy politikatudós, mint filozófus. Herbert Butterfield és Peter Laslett tanítványai, áttételesen pedig még Oakeshotté és Collingwoodé, bár politikai irányultságuk távol állt a konzervatív politikai filozófiától.

Igaz, ez az eszmetörténet első klasszikus korszakában nagyon gondosan elválasztotta a történész politikai nézeteit a kutatástól. Ebben az értelemben szigorú értéksemlegességet vallottak. Azután a második fázisban legtöbbször előjöttek saját politikai filozófiájukkal – Pocock inkább konzervatív irányba, Dunn bal-liberális irányba tendált.

Istvánról még ekkor se nagyon lehetett tudni, hogy politikailag hol áll. Utólag hallottam, hogy idehaza KISZ-es volt. Cambridge-ben ritkán politizáltunk, és ha mégis, akkor is érvek csatáztak, nem világnézetek, identitások.

István legnagyobb érdeme a skót felvilágosodás újrafelfedezésében játszott szerepe volt. Ez irányú munkásságának máig megkerülhetetlen, klasszikus darabja a *Wealth and Virtue* című többszerzős tanulmánykötet 1983-ból, melyet Michael Ignatieff-fel szerkesztett, s melyben egy saját esszéje és szerkesztőtársával együtt írt közös tanulmánya is megjelent. István erőssége a gazdasági és a politi-

kai gondolkodás történetének összekapcsolása volt, ebben a kintiek közül talán csak Richard Tuck ért fel vele. S persze a skót felvilágosodás épp azért volt ideális kutatási téma számára, mert Hume és Smith mindketten összekapcsolták e két területet saját írásaikban is.

A rendszerváltás után aztán feltűnt István Budapesten is. De ez már összefüggött azzal, hogy sokan megfordultunk nála, körülötte Cambridge-ben. Csak jelzésszerűen: Madarász Ali, a régi barát, aki ekkoriban elég bőszen politizált, Dénes Iván Zoltán, szintén még az előző nemzedékből, aztán Kontler Laci, Varga Bence, Trencsényi Balázs. Itthon ekkor alapítottuk a rövid életű Eszmetörténeti Társaságot, s István megfordult a CEU konferenciáin meg a Collegium Budapestben is.

Sajátos módon azonban nem nagyon jelentek meg írásai magyarul;¹ aminek köze van ahhoz is, hogy angolul sem túl gyakran. Inkább tanítani szeretett, mint publikálni. Az írott angol nyelvvel küzdött, és túlságosan is igényes volt magával szemben. Évek, évtizedek teltek el, mire megjelent vaskos nagy tanulmánykötete, a *Jealousy of Trade* a Harvardnál, 2005-ben.² Ebben egy vadonatúj, kismonográfiával felérő, másfélszáz oldalas bevezető után 1983 és 1994 között írt esszéi olvashatók. Az eddig felsoroltakhoz képest hangsúlyosan jelenik meg e kötetben a nemzetközi gazdasági és politikai verseny s a nacionalizmus is.

Azután kicsit eltávolodtunk egymástól, pedig néhány évente összefutottunk. Hallottam, hogy a Harvardra hívták, de megfúrták, mert már túl idősnek találták. Azután híre jött a betegségének. De mintha már túl lett volna rajta. Azután idén, tél végén John Robertsontól, közös cambridge-i (korábban oxfordi) kollégánktól hallok, hogy megint nagyon beteg, s bizony féltik. Aztán már a halálhíre jött, ugyancsak John-tól.

A gondolkodó embert másokban továbbélő gondolatai őrzik meg. Hont István tehát velünk marad, hisz Magyarországon az általa művelt és inspirált politikai eszmetörténet-írás virágzik.

Béke poraira.

Horkay Hörcher Ferenc

¹ Az általam szerkesztett cambridge-i válogatáshoz még túl fiatalnak tűnt a kilencvenes évek közepén – az alapítókhoz képest ő mindenképp a második generációhoz tartozott. De ma már sajnálom, hogy nem válogattam be mégis, megérdemelte volna. Szerencsére az utószóban azért köszönetet mondtam neki.

² Erről írt kritikám az *ÉS*-ben: Horkay Hörcher Ferenc 2006. Eszmetörténeti bevezetés a globális kapitalizmus gazdaságtanába. *Élet és Irodalom*, 50/8.